Sygn. akt I PK 252/17

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 lutego 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Beata Gudowska (przewodniczący)
SSN Zbigniew Korzeniowski
SSN Piotr Prusinowski (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa T. C.
przeciwko P. Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w W.
o ryczałt za noclegi związane z podróżą służbową,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w dniu 21 lutego 2019 r.,
skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Okręgowego - Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w G. Ośrodek Zamiejscowy w R.
z dnia 25 maja 2017 r., sygn. akt IX Pa […],

uchyla zaskarżony wyrok w pkt I i sprawę w tym zakresie przekazuje Sądowi Okręgowemu w G. Ośrodek Zamiejscowy w R. do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w G. Ośrodek Zamiejscowy w R. wyrokiem z dnia 25 maja 2017 r., po rozpoznaniu apelacji pozwanego P. Spółki z o.o. w W., zmienił wyrok Sądu Rejonowego w J. z dnia 7 czerwca 2016 r. w punkcie I oraz III i powództwo T. C. oddalił.

Powód dochodził od pozwanego 16.345 zł (pismem z dnia 6 sierpnia 2015 r. sprecyzował, że wnosi o 16.076,70 zł) tytułem ryczałtów za noclegi za okres od 1 grudnia 2010 r. do 23 kwietnia 2012 r. Wyrokiem z dnia 7 czerwca 2016 r. Sąd Rejonowy zasądził od pracodawcy na rzecz powoda 15.982,65 zł z ustawowymi odsetkami (pkt I), w pozostałym zakresie powództwo oddalił (pkt II), a w pkt III i IV wyroku rozliczył koszy procesu i koszty sądowe.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że T. C. był pracownikiem J. Spółka z o.o. od 1 grudnia 2010 r. Stosunek pracy powoda ustał w wyniku zgodnego oświadczenia stron w dniu 23 kwietnia 2012 r. Powód pracował na stanowisku kierowcy - mechanika na pełny etat. W trakcie pracy u pozwanej powód wykonywał zadania służbowe poza siedzibą zakładu pracy, wykonując przewozy międzynarodowe do Niemiec, Francji, Belgii, Włoch, Hiszpanii, Austrii. Wszystkie noclegi za granicą odbywał w kabinie ciągnika siodłowego, nigdy nie nocował w innym miejscu. Pracownikowi zatrudnionemu na stanowisku kierowcy u pozwanej w trakcie podróży służbowych nie przysługiwał zwrot kosztów noclegu, jeżeli środek transportu wyposażony był w miejsce do spania. Pozwana nie zapewniała powodowi ani odpowiedniego miejsca w hotelu, ani nie wypłacała ryczałtu z uwagi na brak takowego miejsca. Wszystkie pojazdy kierowane przez powoda wyposażone były w przystosowane do spania pomieszczenia. Nie zawsze jednak warunki panujące w kabinie samochodu ciężarowego pozwalały na niezbędny odpoczynek. W szczególności z uwagi na brak klimatyzacji postojowej, utrudniony dostęp do urządzeń sanitarnych i higienicznych oraz hałas w miejscach postoju. Powód łącznie od października 2011 r. do kwietnia 2012 r. odbył 45 noclegów w Niemczech, 55 we Francji, 29 w Hiszpanii, 1 w Austrii, 1 we Włoszech, 2 w Belgii. Powód z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju otrzymywał dietę wypłacaną za każdą dobę podróży. Dieta ta nie była jednak przeznaczona na

pokrycie kosztów związanych z noclegiem. Wysokość diety uzależniona była od kraju docelowego. Szczegółowe wykazy wysokości diet w poszczególnych latach pracy powoda zostały przez pozwaną uwzględnione w aneksach nr od 1 do 8 do regulaminu wynagradzania z 1 września 2005 r. Dieta wypłacana powodowi obejmowała pokrycie kosztów żywienia oraz koszty socjalne, w tym opłaty za prysznic, czy toaletę. Prócz diety kierowcom rozliczano ewentualne dodatkowo poniesione koszty związane z podróżą, mógł to być między innymi nadprogramowy płatny parking na którym kierowca musiał się zatrzymać. Tego typu dodatkowe wydatki wypłacane były już po powrocie do kraju na podstawie przedstawionych przez kierowców rachunków.

W lipcu 2014 r. strona pozwana wprowadziła nowe zasady wypłaty świadczeń z tytułu podróży służbowej, ich zakresem nie zostało jednak objęte roszczenie powoda. Aneksem nr 1 z dnia 6 grudnia 2014 r. do regulaminu wynagradzania z dnia 3 lipca 2014 r., pozwana działając na podstawie art. 77^5 § 3 i 4 k.p. ustaliła, iż z tytułu podróży poza granicami kraju, pracownikowi zatrudnionemu na stanowisku kierowca- mechanik, przysługuje zarówno dieta, jak i ryczałt za nocleg w wysokościach zależnych od docelowych krajów. Kwoty te zostały szczegółowo określone w/w aneksach.

W ocenie Sądu Rejonowego powództwo okazało się zasadne. Sąd nie podzielił stanowiska pozwanego, że zapewnienie noclegu w kabinie pojazdu pozbawia pracownika prawa do ryczałtu za nocleg. Sąd Rejonowy podkreślił, że postanowienia regulaminu nie mogą być mniej korzystne dla pracownika od norm powszechnie obowiązujących, w przeciwnym razie są one z mocy prawa zastępowane treścią norm powszechnie obowiązujących (art. 9 § 2 k.p.). W tym przypadku ani nieznajomość przez powoda swoich praw, ani treść źródeł prawa pracy nie pozbawia powoda roszczeń, w zakresie rozpoznawanym w niniejszej sprawie. Wskazał, że ewentualne zrzeczenie się prawa nie mogłoby odnieść skutku wobec treści art. 84 k.p. W rezultacie, niepotwierdzone uzgodnienie między stronami, że powód będzie odbywał noclegi w kabinie pojazdu ze skutkiem zgody na brak prawa do ryczałtu za nocleg, nie może odnieść skutku jako naruszające uprawnienia powoda, wynikające z przepisów powszechnie obwiązujących i zapewniających minimum ochrony praw pracowniczych.

Zdaniem Sądu Rejonowego powodowi zatrudnionemu w transporcie międzynarodowym z tytułu podróży służbowych przysługiwały należności co najmniej takie, jak wynikające z art. 77^5 § 2 k.p., co również wynika z treści uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 roku w sprawie o sygn. II PZP 1/14. Zgodnie z jej treścią, zapewnienie pracownikowi - kierowcy samochodu ciężarowego odpowiedniego miejsca do spania w kabinie pojazdu podczas wykonywania przewozów w transporcie międzynarodowym nie stanowi zapewnienia przez pracodawcę bezpłatnego noclegu w rozumieniu § 9 ust. 4 Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju (Dz.U. Nr 236, poz. 1991 ze zm.), co powoduje, że pracownikowi przysługuje zwrot kosztów noclegu w wysokości określonej w § 9 ust. 1-3 tego rozporządzenia albo na korzystniejszych warunkach i wysokości, określonych w umowie o pracę, układzie zbiorowym lub innych przepisach prawa pracy.

Sąd Rejonowy podkreślił, że przepisy wykonawcze (w tym przypadku Rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. oraz z 29 stycznia 2013 r.) ustalają minimalny standard świadczeń z tytułu podróży służbowych, które jednak w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania albo w umowie o pracę mogą być uregulowane korzystniej dla pracownika (art. 9 § 2 i art. 18 § 2 k.p.). W razie jednak braku takich regulacji lub uregulowania mniej korzystnego dla pracownika zastosowanie będą miały przepisy wykonawcze.

Sąd Okręgowy nie podzielił stanowiska Sądu pierwszej instancji. Podniósł, że podstawą prawną roszczenia był art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców. Przepis ten nie został powołany wprost przez Sąd Rejonowy, a jedynie pośrednio przez odwołania do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 12 czerwca 2014 r., II PZP 1/14. Mimo to, Sąd odwoławczy zauważył, że tylko na podstawie tego przepisu można rozważać uprawnienia kierowcy do należności z tytułu podróży służbowej, w tym ryczałtu za nocleg odbyty w kabinie samochodu. Uprawnień tych nie daje kierowcom ani Kodeks pracy, ani tym bardziej przepisy rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności

przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej.

Mając na względzie powyższą konkluzję, Sąd odwoławczy zauważył, że po wydaniu wyroku przez Sąd pierwszej instancji doszło do zmiany stanu prawnego, polegającego na tym, że na skutek wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r., w sprawie K 11/15, doszło do utraty mocy obowiązującej art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77^5 § 2, § 3 i § 5 k.p. w związku z § 16 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 29 stycznia 2013 r. w sprawie należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej; oraz art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77^5 § 2, § 3, i § 5 w związku z § 9 ust. 1, 2 i 4 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 19 grudnia 2002 r. w sprawie wysokości oraz warunków ustalania należności przysługujących pracownikowi zatrudnionemu w państwowej lub samorządowej jednostce sfery budżetowej z tytułu podróży służbowej poza granicami kraju. Przepisy te zostały uznane za niezgodne z art. 2 Konstytucji RP w zakresie w jakim miały zastosowanie do kierowców wykonujących przewozy w transporcie międzynarodowym. Trybunał Konstytucyjny uznał, że wadliwa legislacyjnie konstrukcja zakwestionowanych przepisów, opierająca się na odesłaniu kaskadowym, spowodowała niejasność i nieprecyzyjność wywodzonych z nich treści normatywnych. Ponadto doprowadziła do nieadekwatności norm uregulowanych w tych przepisach do materii, w jakiej znajdują zastosowanie oraz nadmiernej swobody organów stosujących prawo przy ustalaniu ich zakresu normowania. Wielokrotne odesłanie w obrębie kilku aktów prawnych utrudniło w znacznym stopniu skonstruowanie na jego podstawie jednoznacznej normy prawnej oraz wywołało stan nieprzewidywalności skutków prawnych działań podjętych przez adresatów na podstawie kwestionowanych przepisów. Poziom wątpliwości interpretacyjnych w wypadku badanych przepisów ma charakter kwalifikowany, zaś trudności w ich usunięciu, szczególnie z punktu widzenia adresatów danej regulacji, okazały się rażąco nadmierne, czego nie można usprawiedliwić złożonością normowanej materii. Nadto, Trybunał uznał, iż skutki tych rozbieżności mają istotne znaczenie dla prawnie chronionych interesów adresatów, wystąpiły w istotnym

nasileniu (znaczny wzrost kosztów pracy niedający się przewidzieć przed wydaniem przez Sąd Najwyższy uchwały z 2014 r. poprzez obciążenie pracodawców branży transportowej roszczeniami kierowców obejmującymi kilka lat wstecz, sięgającymi ok. 50 tysięcy złotych na osobę) oraz wynikają z niepewności co do sposobu interpretowania kwestionowanych przepisów przez sądy. W rezultacie, w ocenie Trybunału Konstytucyjnego, wymienione przepisy naruszają zasadę poprawnej legislacji, będącą komponentem zasady zaufania jednostki do państwa i stanowionego przezeń prawa, wywiedzionej z art. 2 Konstytucji.

Sąd Okręgowy konkludował, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego, stwierdzający niezgodność z Konstytucją określonego przepisu uchyla domniemanie jego zgodności z Konstytucją. Skoro zatem art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, będący podstawą roszczenia powoda, został wyłączony z obrotu prawnego i nie obowiązuje, to Sąd Okręgowy uznał, że trzeba zmienić zaskarżony wyrok i powództwo oddalić. Argument ten sprawił, że zdaniem Sądu odwoławczego dalsza ocena zarzutów apelacyjnych stała się bezprzedmiotowa.

Skargę kasacyjną wywiódł powód, zaskarżył wyrok w części, to jest w pkt I, zarzucając mu naruszenie:

- art. 2 ust. 7 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o czasie pracy kierowców w związku z art. 77^5 § 1 k.p. poprzez dokonanie rażąco błędnej wykładni i w konsekwencji niezastosowanie przedmiotowych przepisów do rozpoznawanej sprawy,

- art. 378 § 1 k.p.c., polegające na uwzględnieniu przy ferowaniu orzeczenia jedynie wyroku Trybunał Konstytucyjny z dnia 24 listopada 2016 r., sygn. akt K 11/15, z pominięciem zastosowania art. 7 ust. 2 ustawy o czasie pracy kierowców w związku z art. 77^5 § 1 k.p. do stanu faktycznego sprawy; w konsekwencji Sąd drugiej instancji w graniach zaskarżenia w sposób nieprawidłowy skorygował przepisy prawa materialnego do stanu faktycznego sprawy, w wyniku czego w sposób błędny uznał, iż nie ma podstawy prawnej dla dochodzonego przez powoda roszczenia;

- art. 328 § 2 k.p.c. przez niewyjaśnienie w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku podstawy prawnej z przytoczeniem przepisów prawa, w szczególności braku wskazania z jakich względów Sąd drugiej instancji odmówił zastosowania

innej podstawy prawnej dochodzonego roszczenia (art. 2 ust. 7 ustawy o czasie pracy kierowców w zw. z art. 77^5 § 1 k.p.).

Kierując się zgłoszonymi podstawami, skarżący domagał się uchylenia zaskarżonego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w G. - Ośrodkowi Zamiejscowemu w R. oraz pozostawienie temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach procesu.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest usprawiedliwiona.

Sąd Okręgowy naruszył przepisy prawa materialnego, nie można mu jednak czynić zarzutów procesowych. Wyjaśnienie podstawy prawnej wyroku z art. 328 § 2 k.p.c. nie jest równoznaczne z obowiązkiem podawania przyczyn nieuwzględnienia każdej potencjalnej możliwości kwalifikacyjnej. Przekaz Sądu odwoławczego jest klarowny. Uważa on, że z uwagi na nieobowiązywanie art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców nie istnieje inna podstawa prawna roszczenia powoda. Motywacja ta mieści się w granicach wytyczonych przez art. 328 § 2 k.p.c.

Nie doszło też do uchybienia art. 378 § 1 k.p.c. Sąd odwoławczy ma rozpoznać sprawę w granicach apelacji. Wymóg ten nie zostaje naruszony, gdy Sąd uznaje, że alternatywne podstawy prawne rozstrzygnięcia nie są właściwe.

Pozostaje zatem rozważyć podstawy materialnoprawne skargi kasacyjne. Prawdą jest, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. przewartościował układ podstaw prawnych mających zastosowanie do kierowców. Wpływ tego judykatu na sytuację prawną kierowców ocenił już Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 26 października 2017 r., III PZP 2/17, OSNP 2018 nr 3, poz. 28 (a także w licznych wyrokach wydanych w późniejszym okresie). Wskazał, że wyeliminowanie przez Trybunał Konstytucyjny z porządku prawnego art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców nie oznacza, iż powstała luka w przepisach regulujących zasady rozliczania podróży służbowych realizowanych przez kierowców w transporcie międzynarodowym. Do pracowników-kierowców w transporcie międzynarodowym znajdują bowiem zastosowanie reguły rozliczenia podróży służbowej przewidziane w art. 77^5 k.p. Wskazuje na to mechanizm z art. 5

k.p. i jego odpowiednika, czyli art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 sierpnia 2018 r., III PK 71/17, LEX nr 2539181). Stanowisko to potwierdzają liczne wypowiedzi Sądu Najwyższego. Chronologicznie rzecz ujmując, należy przywołać wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2017 r., I PK 300/15 (LEX nr 2242158), zgodnie z którym po wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 listopada 2016 r. (K 11/15) nie stosuje się art. 21a ustawy o czasie pracy kierowców, ale stosuje się art. 77^5 § 5 k.p., gdy pracodawca nie uregulował zasad zwrotu należności z tytułu podróży służbowej w układzie zbiorowym pracy, regulaminie wynagradzania lub umowie o pracę. Pogląd ten zaaprobował Sąd Najwyższy w wyrokach z dnia 8 marca 2017 r., II PK 409/15 (LEX nr 2306366) i I PK 410/15 (LEX nr 2306367).

Kierując się tym zapatrywaniem, należy stwierdzić, że wyrok Trybunału Konstytucyjnego, na który powołuje się Sąd Okręgowy, nie wpływa na sytuację pracownika, gdy pracodawca w regulaminie wynagradzania nie uregulował prawa do ryczałtu za noclegi. W takim wypadku roszczenie powodów znajduje oparcie w art. 77^5 § 5 k.p. (który daje pracownikom prawo do pokrycia należności podróży służbowej według przepisów obowiązujących w państwowych i samorządowych jednostkach sfery budżetowej), mającym zastosowanie na podstawie art. 5 k.p. i art. 4 ustawy o czasie pracy kierowców. Te same zasady stosuje się, gdy pracodawca zawiera w regulaminie negatywne rozstrzygniecie w przedmiocie ryczałtu za nocleg. Takie działanie pracodawcy nie może być uznane za prawidłowe. Jak bowiem podniósł Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 lutego 2018 r., III PK 158/16 (LEX nr 2450254), wszelkie regulacje zakładowych aktów prawa pracy albo postanowienia umów o pracę wykluczające obowiązek pracodawcy pokrywania kosztów noclegu kierowców w podróży służbowej w związku z zapewnieniem im noclegów w kabinie pojazdu są bezskuteczne i nie mają mocy prawnej. Także we wcześniejszym wyroku, z dnia 27 kwietnia 2017 r., I PK 90/16 (LEX nr 2282387), Sąd Najwyższy orzekł o braku możliwości pomijania przez polskich pracodawców w regulaminach wynagradzania ryczałtu za nocleg, nawet w przypadku zapewnienia pojazdu z miejscami noclegowymi. Tym bardziej przyjąć należy, że nieuprawnione byłoby zawieranie w regulaminach postanowień odmawiających wypłacania ryczałtu. Ponadto, w wyroku z dnia 8 marca 2017 r.,

II PK 409/15 (LEX nr 2306366) Sąd Najwyższy zauważył, iż art. 77^5 § 5 k.p. posługuje się zwrotem "w przypadku gdy (...) nie zawiera postanowień o których mowa w § 3". Chodzi więc o sytuację, w której zakładowe źródła prawa pracy nie regulują należności z tytułu podróży służbowej. Brak regulacji należy dekodować rodzajowo, to znaczy jeżeli pracodawca ureguluje kwestię diet, a pomija inne koszty podróży, to oznacza że u pracodawcy nie ma postanowień, o których mowa w art. 77^5 § 3 k.p. Takie pominięcie, konkretnie dotyczące ryczałtu za nocleg kierowcy w kabinie pojazdu, miało miejsce w przypadku regulaminu obowiązującego u pracodawcy skarżącego. To zaś oznacza, że regulamin ten nie zawiera postanowień, o których mowa w § 3 art. 77^5 k.p., a więc spełniona zostaje przesłanka wymieniona w § 5. W konsekwencji, zgodnie z jego treścią pracownikowi przysługują należności na pokrycie kosztów podróży służbowej odpowiednio według przepisów, o których mowa w § 2 (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2018 r., III PK 53/17, LEX nr 2550123).

Podzielając przedstawione stanowisko, w ocenie Sądu Najwyższego, pogląd zaprezentowany przez Sąd Okręgowy nie ma pokrycia w przepisach przywołanych w skardze kasacyjnej, dlatego na podstawie art. 398^{15} § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. należało orzec jak w sentencji.